

5. Karel Jaromír Erben – Kytice

Autor

- **Celé jméno:** Karel Jaromír Erben
- **Literární období:** Romantismus, české národní obrození
- **Život:** Karel Jaromír Erben byl významný český básník a sběratel lidové slovesnosti. Věnoval se sbírání českých pohádek, písní a pověstí, které upravoval a literárně zpracovával. Jeho nejznámější sbírkou je „Kytice“, která spojuje lidovou tradici s romantickou poetikou.
- **Profese:** Básník, historik, folklorista
- **Charakteristika díla:**
 - Lidová inspirace, důraz na morální poselství
 - Balady s tragickými a mystickými prvky
- **Významná díla:** „Kytice“, „Prostonárodní české písně a říkadla“

Děj

Poklad

Je Velký pátek. Žena, spěchající s dítětem do kostela, objeví skálu, která se otvírá jednou za rok a je v ní ukryto velké bohatství. Žena vejde dovnitř, položí dítě na zem a plní šátek poklady. Doběhne s ním domů, vrátí se zpět, ale poklad ji opět zláká. Dítěti vhodí pár zlaťáků do klína, aby jej zaměstnala. Opět se vrátí domů, tam se ale všechny zlaťáky promění v kameny a hlínu. Najednou si vzpomene, že tam nechala dítě, ale když se chce potřeť dostat do skály, je vchod uzavřen. Žena propadne zoufalství. Celý rok se kaje a prosí Boha, aby jí dítě vrátil. Po roce se opět vypraví ke skále, kde najde dítě živé a zdravé. Pokladu už si ani nevšimne a utíká s dítětem domů. Tam zjišťuje, že dítěti zůstaly zlaťáky, které mu dala.

Svatební košile

Mladá dívka se stále modlí za svého milého, který je v cizině už mnoho let a stále se nevrací. Zbytek její rodiny je již mrtev. Dívka žádá v modlitbách Pannu Marii, aby raději zkrátila její život, než aby ji nechala žít samotnou bez jejího milého. To je však z křesťanského hlediska rouhání, a tak jednou za jasné noci její milý skutečně přichází a láká ji ven pod záminkou, že si ji konečně vezme za manželku. Ona se nechá přemluvit a vydá se s ním uprostřed noci na cestu. S sebou si vezme růženec, křížek na krk a modlitební knihy. A když jdou, její milý si všimne, že s sebou nese modlitební knihy. Přemluví ji, aby je zahodila, protože je prý zpomalují. Ona mu vyhoví a rázem jsou o deset mil dále. Po několika dalších mílích si on všimne, že jeho milá má růženec za pasem. Vezme jí ho, zahodí, a rázem jsou o dvacet mil dále. Jdou a jdou, až si on opět všimne, že ona má na krku křížek. Křížek jí utrhne, zahodí, a rázem jsou skokem o třicet mil dále.

Když dorazí na místo, všimne si dívka, že dorazili k hřbitovu a její milý je vlastně živoucí mrtvola. Lekne se a lstí ho donutí přelézt hřbitovní zeď jako první a snaží se mu utéci. Když zjistí, že mu neuteče, snaží se schovat v márnici. Tam však leží umrlec. Její milý ji dostihne a třikrát se snaží přemluvit mrtvého, aby vstal a pustil jej dovnitř. Třikrát se mrtvý probudí, ale dívka se pokaždé vroucně modlí a prosí Boha o záchranu, takže mrtvý pokaždé znovu usíná. Když dívka při třetím modlení přiznává i svůj hřích a lituje toho, přichází ráno a kohout zakokrhá. Tím pádem všechny temné síly rázem ztratí svou moc a musejí ihned opustit svět živých - umrlec padne na zem a dívka ví, že už jí nemůže ublížit. Jen košile, které si s sebou nesla, jsou ráno roztrhané a rozházené po všech hrobech na hřbitově.

Polednice

Matka stojí u kamen a vaří pro svého muže oběd. Jejich dítě zlobí a matka mu hrozí, že na něj zavolá polednici. Dítě nedbá jejího varování a zlobí dál (zahazuje hračky). Matka to už nevydrží a polednici skutečně zavolá. Ta přijde do chalupy a chce si zlobivé dítě vzít, jeho matka se však o něj bojí a přivine jej pevně k sobě. Po chvíli, když polednice nechce odejít, matka upadne do mdlob. Později přichází otec z práce domů. Když vidí, co se stalo, matku s obtížemi vzkřísí. Dítě ale matka vlastním objetím udusila.

Zlatý kolovrat

Balada je rozdělena do šesti částí.

V první je král na lovu v lese. Zabloudí, zabuší na dveře chalupy, aby mu dali napít. Otevře mu nádherná dívka. Král ji požádá o ruku, dívka mu ale sdělí, že stran toho musí požádat její nevlastní matku, která je i s její nevlastní sestrou ve městě.

V druhé části se král vrací, dveře chalupy mu otevře ohyzdná babizna. Král se jí představí a požádá ji o ruku její nevlastní dcery. Babizna mu nabídne svou vlastní dceru, král odmítne, a přikáže jí, aby druhý den na hrad přivedla svou nevlastní dceru.

Ve třetí matka i obě sestry odejdou přes les na královský hrad, nevlastní dceru (Doru) ale po cestě zabijí, vyloupnou jí oči a usekají ruce a nohy, které odnesou s sebou. Vlastní dcera se pak vydává za nevlastní (jsou si k nerozeznání podobné), král si ji vezme, po čase ale odjede do boje. Zatím uloží své ženě, aby pilně předla.

Ve čtvrté najde "stařeček nevídaný" v lese tělo a vyše "své pachole" na hrad, aby vyměnilo useknuté nohy za zlatý kolovrat. Když pachole nohy přinese, pošle je stařeček znovu se zlatou přeslicí, kterou má vyměnit za ruce. I ty pachole přinese. Do třetice stařeček pošle pachole do hradu se zlatým kuželem, který má vyměnit za oči. Poté Doru "složí" a oživí ji živou vodou.

V páté se král vrací z války a ptá se své ženy, zda dodržela jeho přání a předla. Žena mu předvádí zlatý kolovrat, král ji žádá, aby na něm upředla zlatou nit. Žena jeho přání vyhoví, kolovrat ale svým vrčením prozradí, že žena zabila svou sestru a spolu se svou matkou podvedla krále. Král se zděsí a vydá se hledat do lesů Doru.

V šesté části král Doru nalezne a vezme si ji za ženu, zatímco jak matku, tak sestru nechá velmi krutě potrestat: dá jim vyloupnout oči, usekat končetiny a hodit to všechno vlkům. Zlatý kolovrat zmizí.

Vodník

Vodník sedí na vrbě u jezera a šije si svatební oblečení. Mezitím se mladá slečna z nedaleké vísky rozhodne, že si v jezeře vypere prádlo. Její matka ale měla zlý sen a o svou dceru se bojí. Nechce ji k jezeru pustit. Dcera však nedbá matčina varování a jde práť k jezeru. Jakmile namočí první kus prádla, stáhne ji voda pod hladinu. Vodník se jí násilím zmocní a učiní ji svou ženou.

Od té doby s ním musí žít v jeho vodní říši. Je velmi nešťastná. Jedinou radost jí přináší její (a vodníkovo) malé dítě. Po nějaké době se jí zasteskne po matce a prosí vodníka, aby ji směla navštívit. Vodník je zásadně proti, ale po dlouhém přesvědčování a mnoha podmínkách jí přece jen dovolí jít. Dítě však musí zůstat v jezeře jako záruka, že se žena vrátí.

Když dcera spatří matku, zapomene na všechny dohody i na dítě, a schová se před vodníkem u matky v chalupě. Když se dlouho nevrací, vodník si pro ni přijde. Matka ji ovšem odmítne vydat a vodníkovi neotevře. Vodník zkouší všemožné výmluvy, jen aby se mu manželka vrátila. Marně. Vodník ji tedy upozorní, že dítě pláče. Kvůli dítěti dcera zvažuje návrat, ale matka jí nedovolí odejít a vodníkovi odpoví, aby přinesl dítě do chalupy. Vodník pak dítě skutečně přinese; nejprve mu však utrhne hlavu a jeho zkrvavené ostatky pohodí na práh.

O díle

- **Základní motivy a témata**

- **Hřích a trest:** Často se jedná o provinění proti božím či společenským normám (rouhání, nevděk, chamtivost) a následné kruté tresty.
- **Nadpřirozeno a lidové pověsti:** Balady využívají bytosti z lidové magie (vodník, polednice, duchové) k vystižení lidských slabostí.
- **Morální ponaučení:** Každý příběh vyznívá jako varování před pýchou, nevěrou či neúctou k rodině a víře.
- **Symbolika přírody:** Motivy květů, vody, lesa a svátečních oslav jako pozadí pro tragické události.

- **Jazyk a forma**

- **Epické baladické verše:** Erben používá pravidelný verš se střídavým, sdruženým i obkročným rýmem, často stylizovaný do lidové mluvy.
 - **Střídavý rým:** *Kytice, Poklad, Polednice, Štědrý den, Věštyně*
 - **Sdružený rým:** *Svatební košile, Zlatý kolovrat, Vodník, Vrba, Lilie*
 - **Obkročný rým:** *Poklad, Záhořovo lože.*

- **Obraznost a archaismy:** Bohaté metafory, archaické výrazy a dialogické pasáže navozují autentický lidový tón.

- **Historický význam a dopad**

- *Kytice* se stala jedním z pilířů české literatury 19. století, klíčovým dílem národního obrození, které pomohlo zachovat a oživit lidové vyprávění. Dodnes patří k nejčastěji citovaným a na středních školách povinně čteným textům.